

Ярошук Анна Василівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ярошук Анна Васильевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Yaroschuk Anna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЁНКА

BASIC PRINCIPLES OF THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD

Анотація. Сучасне розуміння прав дитини виходить з визнання цінності дитинства як особливого, значущого і абсолютно необхідного періоду в житті кожної людини. У статті висвітленні основні принципи захисту прав дитини, що встановлені в міжнародно-правових актах, а саме в Конвенції про права дитини 1989 року та Декларації прав дитини 1959 року. Розкрито місце цих принципів в національному законодавстві України.

Ключові слова: дитина, сім'я, захист дитини, принципи захисту дитини, права дитини, захист прав.

Анотация. Современное понимание прав ребенка исходит из признания ценности детства как особого, значимого и совершенно необходимого периода в жизни каждого человека. В статье освещены основные принципы защиты прав ребенка, установленные в международно-правовых актах, а именно в Конвенции о правах ребенка 1989 г. и Декларации прав ребенка 1959 года. Раскрыто место этих принципов в национальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: ребенок, семья, защита ребенка, принципы защиты ребенка, права ребенка, защита прав.

Summary. Modern understanding of the rights of the child proceeds from the recognition of the value of childhood as a special, significant and absolutely necessary period in the life of every person. The article highlights the basic principles of protecting the child's rights, established in international legal instruments, namely the 1989 Convention on the Rights of the Child and the 1959 Declaration of the Rights of the Child. The place of these principles is revealed in the national legislation of Ukraine.

Key words: child, family, child protection, child protection principles, child rights, protection of rights.

Постановка проблеми. Людство дуже довго йшло до розуміння того, що немає в світі більшої цінності, ніж людина, її права і свободи та особливе місце серед них займають права дитини. Людина, її права і свободи є найвищою цінністю на сучасному етапі розвитку суспільства, що знаходить своє підтвердження в багатьох міжнародних документах. Дитина завжди була особливим суб'єктом правовідносин, права і свободи якої завжди залежали від волі батьків, а згодом і від політики держави. Ще Домініцій Ульпіан характеризував дитину як особистість з хиткою розважливостю, тому права дитини завжди вимагали особливого захисту держави. Ця проблема пройшла всі періоди історії, зачепила всі країни, але не втратила своєї актуальності і донині.

Проблемам теорії та практики утвердження й захисту конституційних прав і свобод людини вітчиз-

няна юридична наука традиційно приділяє достатню увагу. Відзначимо лише, що особливе місце в системі цих прав і свобод належить правам дитини. Адже саме діти на сьогодні потребують найбільшої уваги, захисту їх життя і здоров'я, законних інтересів, прав та свобод. Останнім часом на загальнодержавному рівні в працях науковців, таких як Т. Ф. Алексеєнко, О. М. Бандурка, О. О. Бандурка, О. Б. Безпалько, К. Б. Левченко, Н. Ю. Максимова, К. Л. Цимбал та ін. неодноразово підіймалося питання про недостатній рівень якісного захисту прав неповнолітніх.

Мета статті — проаналізувати міжнародно-правові акти, щодо захисту прав дітей, визначити їх основні принципи та визначити їх місце в законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах принципи захисту прав дитини стають все більш зобов'язуючими. Відносно права дитини на вираз

своєї думки, всього за кілька десятиліть людству вдалося домогтися значних успіхів. У минулому ми не могли собі навіть уявити, що дитині необхідно гарантувати право вільно висловлювати свої погляди і враховувати його думку. діти систематично піддавалися дискримінації в цій області, і це можна пояснити практично повним незнанням того, що діти є суб'єктами права і з ними слід звертатися відповідним чином.

Ефективна політика в інтересах дітей в кожній країні повинна ґрунтуватися на точному знанні і розумінні справжнього становища дітей, їх потреб і способів якнайкращого задоволення цих їхніх потреб [4, с. 168].

Проблеми прав дитини, сьогодні, як ніколи раніше, хвилюють все світове співтовариство. Свідченням цього є те, що прийняті в останні десятиліття міжнародно-правові документи, і головний серед них — Конвенція про права дитини (1989 р.), продовжуючи загальне гуманістичне спрямування, вироблене Женевської декларацією прав дитини (1924 р.), Декларацією прав дитини (1959 р.), абсолютно по-новому ставлять проблему захисту прав дітей.

Наприклад, ч. 4 ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй однією з цілей ООН проголошує заохочення і розвиток поваги до прав людини і основних свобод; ст. 1 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод містить зобов'язання держав дотримуватися прав людини; Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права за своїм змістом спрямовані на забезпечення поваги до людини і дотримання його прав.

Міжнародно-правовий захист дітей як інститут міжнародного права має свою специфіку. Права і свободи цієї категорії населення регулюються як галузевими принципами прав людини, так і спеціальними принципами, що стосуються виключно до правовому становищу дитини.

Основний акт про права дитини на міжнародному рівні — це Конвенція про права дитини (Нью-Йорк, 20 листопада 1989 р.). Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1959 р., встановлює принципи забезпечення цих прав.

У преамбулі Декларації відзначається [3]: «... приймаючи до уваги, що дитина, через її фізичну, розумову незрілість, має потребу в спеціальній охороні і турботі, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження».

Обидва документи — Декларація прав дитини і Конвенція про права дитини — є складовою частиною Міжнародного білля про права людини.

Керівні принципи, що є основою для всіх прав, що містяться в Конвенції 1989 року. Почнемо з принципу неприпустимості дискримінації, що міститься в Декларації прав дитини 1959 р. та Конвенції про права дитини 1989 р.: «Ми — діти світу. Хто б не

був нашими батьками, де б ми не жили, у що б не вірили, ставтеся до нас як до рівних». Стосовно до прав дитини цей принцип найбільш повно розкритий в Конвенції про права дитини. У ній підкреслюється, що держави зобов'язуються поважати і забезпечувати всі передбачені Конвенцією права кожної дитини «без будь-якої дискримінації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин» (п. 1 ст. 2). Цей принцип вже знайшов своє відображення в раніше прийнятих міжнародних актах, але в Конвенції він отримав свою сучасну звучання.

Дискримінація стосується всіх і кожного, вона завжди була, і завжди буде присутній в нашому суспільстві. Вона присутня в сфері освіти, в соціальній, економічній, політичній, законодавчій і культурній сфері, а також в інших аспектах життя.

Дискримінація дітей можлива за різними підставами, і найбільш очевидною вона стає при нерівному ставленні до дітей через расову відмінність, колір шкіри, статі, мову або релігію; у всіх інших випадках визначити факт дискримінації набагато складніше.

Нерівне поводження з дітьми з боку дорослих можливо на двох рівнях. Перший рівень — дискримінація щодо самих дітей, коли закон або процедура (державна чи недержавна) дозволяє або забороняє щось одним дітям і дозволяє іншим через різні підстави для дискримінації. Другий рівень дискримінації дітей має місце в тих випадках, коли в одну ситуацію залучені діти та дорослі. Прикладом другого рівня дискримінації є судові розгляди за участю дітей, в яких думкою дитини можуть знехтувати, і він може піддатися дискримінації при здійсненні свого права на висловлення власної думки, що гарантується Конвенцією про права дитини і кореспондує з правами дорослих в судових розглядах.

Таким чином, дослідження і оцінка дискримінації і розробка стратегій по боротьбі з нею є основними завданнями в майбутньому.

Основним правовим принципом захисту дітей є рівність прав усіх дітей. У ст. 1 Декларації прав дитини 1959 року ООН проголосила, що перелічені в Декларації права повинні визнаватися за усіма дітьми, без будь-яких винятків та обмежень [6, с. 191].

Принцип найкращого забезпечення інтересів дитини передбачає, що у всіх випадках, коли дії державних органів або приватних осіб зачіпають інтереси дітей, першочергова увага повинна приділятися інтересам дитини. Безпосередньо цей принцип знайшов своє закріплення в Конвенції про права дитини в ст. 3: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями

соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини».

Принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини мав декілька етапів розвитку, і пройшов довгий шлях формування у рамках загального міжнародного права. Не зважаючи на відсутність норми, яка б містила дефініцію принципу, на сьогодні він є керівним у системі захисту прав дитини, та має вагомий вплив на міжнародне гуманітарне право. Принцип визначається основоположним як конвенційними так і звичаєвими нормами сучасного міжнародного права у період збройних конфліктів [7, с. 350].

Наступний принцип — принцип вільного вираження дитиною своїх власних поглядів — означає, що кожна дитина має право вільно формулювати власні погляди та висловлювати свою думку з усіх питань, що зачіпають його життя. Батьки, влади, громадські організації зобов'язані враховувати ці погляди з урахуванням рівня зрілості і віку дитини. Як принципу ця норма знайшла своє відображення в Конвенції про права дитини. Згідно ст. 12 держави зобов'язуються гарантувати дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Конвенція констатує, що свобода, необхідна дитині для розвитку своїх моральних і духовних здібностей, вимагає не тільки здорового та безпечного навколишнього середовища, відповідного рівня медичного обслуговування, забезпечення норм харчування, одягу і житла, але і надання цього в пріоритетному порядку завжди, незалежно від стану розвитку держави.

По-перше, забезпечення дитині права бути заслуханою має являти собою можливість, а не зобов'язання. По-друге, забезпечення дитині права бути заслуханою — це форма реалізації права дитини на висловлення своєї думки (відповідно до першого пункту тій же статті). Існує логічний зв'язок між правом дитини висловлювати свою думку / погляди / відношення і обов'язком дорослих (окремих осіб і організацій) заслуховувати дитину. Право дитини бути «заслуханою» (тобто висловлювати свою думку) має, однак, відносний характер, так як Конвенція про права дитини пов'язує його з її віком і зрілістю. Це цілком виправдано, тому що за перші 18 років свого життя діти проходять через різні стадії дозрівання і розуміння навколишнього світу і своїх власних потреб.

Розглянуті спеціальні принципи є правовою основою, на якій базуються конкретні норми щодо захисту прав дитини.

Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-ХІІ та набрала чинності для України 27 вересня 1991 р.

Конституція України [1] закріплює важливий принцип рівності прав дітей: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним», проголошений у ст. 2 Конвенції про права дитини [2].

На жаль Конституція не передбачає засоби щодо забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації що встановлений в ст. 2 Конвенції, а також не знайшов своє закріплення принцип найкращого забезпечення інтересів дітей (п. 1 ст. 3 Конвенції). Відсутність в українському законодавстві наведеного вище принципу призводить до того, що в нашій країні не враховується визнаний в усьому світі новий підхід до становища дитини у суспільстві як рівноправного члена такого суспільства, а не як дорослого у майбутньому, який до досягнення повноліття залишається об'єктом піклування.

В Україні на сучасному етапі створено цілу низку інституцій, спрямованих на захист прав і свобод громадян, проте особливого піклування з боку держави потребує саме захист неповнолітніх, оскільки значна їх частина є найменш соціально захищеною.

Отже, аналіз українського законодавства дає підстави стверджувати, що стосовно дітей воно базується на гуманних принципах, закріплених у Конвенції про права дитини та інших міжнародних актах. Але в ньому ще не врахований принципово новий підхід до дитини як рівноправного члена суспільства, а також мають місце істотні прогалини щодо багатьох міжнародних стандартів прав дитини та відповідних процедур для здійснення низки проголошених і закріплених у законодавстві України прав дитини [5, с. 43].

Висновок. Захист прав дитини — це правовий і соціальний питання світової важливості. На сьогоднішній день міжнародний захист прав дитини слід розглядати як інститут міжнародного права, який сформувався в результаті постійного розширення досвіду і осмислення прав людини взагалі і проблем дітей зокрема. Він пройшов етапи, характерні для розробки і закріплення міжнародних норм: встановлення фундаментальних принципів, створення на їх основі міжнародних правових документів, формулювання юридично обов'язкових документів. Нині чинний інститут міжнародного захисту прав дитини являє собою сукупність міжнародно-правових принципів і норм, що визначають права і свободи дітей, що встановлюють зобов'язання держави щодо забезпечення і практичної реалізації цих прав і свобод, а також міжнародні механізми контролю над виконанням державами своїх зобов'язань.

Отже, міжнародна система захисту прав дітей пройшла довгий шлях розвитку, становлення, та визнання її як соціально значущої. Вона основана на принципових положеннях прав людини, і включає як загальні принципи що стосуються прав людини, так і спеціальні принципи, що регулюють правове положення виключно дитини.

Література

1. Конституція України Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конвенція ООН про права дитини. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Декларація прав дитини — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
4. Сірант М. М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини / М. М. Сірант // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. — 2015. — № 824. — С. 164–168. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_824_27
5. Права дитини та механізм їх захисту. Ужгород — 2009 <http://romny-mcss.edukit.sumy.ua/Files/downloads/book2.pdf>
6. Гварамія Л. Л. Захист прав дитини у міжнародних конвенціях та деклараціях / Л. Л. Гварамія // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 189–192
7. Ольхова А. В. Принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини у міжнародному гуманітарному праві / А. В. Ольхова // Часопис Київського університету права. — 2013. — № 1. — С. 348–352. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_1_84